

Richard Wagner. Forrás: Gramofon – archív

 Fittler Katalin

Alkotóművészek gondolatai – elsőkézből: zeneszerzők írásai

Értékes a kínálat – a továbbiakban a kereslet nagysága, intenzitása fogja meghatározni, mennyire képes befolyásolni ez a könnyen hozzáférhető tudásanyag a szakmai és laikus olvasótábor általános műveltségét. Utópisztikus remény: talán ki-ki zenehallgatáshoz is kedvet kap, nem sajnálva az időt Wagner zenéjétől és az érdeklődést a 20. századi szerzőktől. E tekintetben Schumann kétségkívül kedvezőbb helyzetben van...

Minden elismerést megérdemel a Rózsavölgyi és Társa, amiért gyors egymásutánban jelentet meg hallatlanul izgalmas olvasnivalókat. Olyanokat, amelyek korábban mintegy fönixmadárként éltek a köztudatban (mindenki hallott róla, de senki se látta). És az elismerésből hasonló mértékben kell részesedni a fordítógárdának, hiszen nekik köszönhetően válhat közkinccsé megannyi többé-kevésbé szakmai, de mindenképp napjaink embere számára is érdekes olvasmány. Mert hiába, hogy a felsőfokú oktatásban való részvétel alapfelvétele egy vagy több nyelvvizsga, tagadhatatlan, hogy az a fajta ismeret, amely a monarchia idején és még jóval tovább átörökítve is a műveltség részét képezte, visszafordíthatatlanul a múlté. Az idegen nyelv ismerete elsősorban információszerezésre és kommunikációra irányul – a szakszövegek értése szakemberek szűk rétegére korlátozódik. S valljuk meg, a technikai haladás korában szinte mindenki a kisebb ellenállás irányába igyekszik, tehát a gyorsan-könnyen elérhető adatokat-információkat előnyben részesíti még akkor is, ha megbízhatóságuk megkérdőjelezhető.

Éppen ezért nagy öröm, hogy szakembereknek, zene-történészeknek és a zenei területen otthonos fordítóknak lehetőségük van a széles körű érdeklődésre számot tartó zeneirodalmi olvasmányok közzétételére.

Mindig megkülönböztetett figyelmet érdemel a zeneszerzők írásbeli megnyilatkozása, hiszen számukra a komponálás jelenti a „szakmát”, a szavakhoz fordulás viszont valami személyeset is elárul róluk. Kiderül, hogy mi az, ami annyira foglalkoztatja őket, hogy meglátásaikat szeretnék publikussá tenni, máskor a közönségnevelés feladatában vállalnak részt, s arra is szép számmal van példa, hogy indulataikat vezetik le a türelmes papíron. Potenciális közönségüket szólítják meg, tudásanyagot kínálva vagy épp érzelmeikre hatva. És kiváltképp azok az irományok jelentősek (műfajtól függetlenül), amelyek eleve a nagyközönség számára készültek (habár a magánlevelek közzétételének is megvan a maga nem csekély érdeklődőtábora). Akkor is, ha az alkotói műhelybe adnak bepillantást, s akkor is, ha korának embereként véleményét osztja meg – zenéről, kulturális életről, stb. – kortársaival, és a fennmaradt nyomtatványoknak köszönhetően, az utókorral.

A szilárd rajongótábor mellett (a magyarok jeleskedtek a téglajegyek vásárlásában a Bayreuthi Festspielhaus felépítését elősegítendő), mindig voltak, akik ellenérzéssel viseltettek Wagner iránt, s ebben nem kis része volt a komponista egyéniségének. *„Művészeti életműve mellett köztudottan egész életén át dolgozott a másik nagy művén: saját mítoszán is”* – hangsúlyozza a kötet utószavában Csobó Péter György (aki a kötet anyagának összeállításán és a jegyzeteken túl a fordítás munkájából is kivette részét). *„Hosszú”* – hangzik zenéjének tömör elutasítása azok részéről, akik személyes élmények híján megelégednek az elvi fenn-

Robert Schumann. Forrás: Gramofon – archív

tartásokkal. *„Követhetetlenül bonyolult”* – panaszkodnak, akik eredetiben próbálták olvasni írásait. *„A hír igaz”* – mondhatjuk, de hála Csobó Péter György és Fejérvári Boldizsár fordításainak, mostantól sokat változott a helyzet. Magyarul mégiscsak más, összehasonlíthatatlanul könnyebb a legbonyolultabb-legalvontabb gondolatmenet is. (Aki nem hiszi, vesse össze a tanulmányokat az eredetivel!) A kötet függelékanyagában szembesülünk azzal, hogy korábban milyen elenyésző volt a magyarul is olvasható Wagner-írások mennyisége. A zeneszerző megannyi nézetéről, véleményéről a színvonalas ismeretterjesztő irodalom révén, közvetetten értesültünk csupán. Éppen ezért revelációértékű a válogatás teljes anyaga.

Wagner-olvasásban járatlanoknak egy jótanács: érdemes hangosan olvasni a könyvet, vagy legalábbis némi retorikai felhanggal olvasni magunkban is, mert a bonyolult mondat szerkezeteken belül könnyű eltévedni. A szöveghez nincsenek „előadói utasítások”, ki-ki kénytelen magának felfedezni az olvasás ajánlott/ideális tempóját. Mert a gyorsolvasó figyelme átsiklik fontos részleteken, míg a körülményeskedő számára nem áll össze egy-egy gondolatmenet.

Nem árt időről-időre ismételten emlékeztetni magunkat: Wagner a romantika korának embere, habitusa, attitűdjei ennek megfelelően furcsának tűnhetnek a 21. századi olvasónak. Ugyanakkor azt sem szabad szem elől tévesztetni: mindarra a műveltségre (pl. jártasság filozófiában, történelemben), amely nélkül aligha születhettek volna meg a gyakran széles perspektívájú írások, felnőttként, önkép-

zessel tett szert a zeneszerző. Érdekes tehát alaposan megismerkedni gondolataival, akkor is, ha köztudott, hogy többször változott a véleménye hosszú pályája során (nem véletlen, hogy összes írásainak kritikai kiadásával mindmáig adós a német zenetörténész-gárda). A figyelmes olvasóra megannyi intellektuális öröm vár: a dialektika, amely áthatja Wagner érveléseit, néha már-már ellentmondó állításokat eredményez. Hosszú időre szóló társ ez a könyv, korántsem csupán kiolvasásra való!

Wagner írásai 1857 és 1879 között készültek – a német zenei élet korábbi szakaszától tudósít a Schumann-kötet, Hamburger Klára fordításában (szerkesztette és az utószót írta: Csengery Kristóf). Szinte köztudottnak tekinthető, hogy Schumann hívta életre a *Neue Zeitschrift für Musik* című, kezdetben hetente kétszer megjelenő, négyoldalas, később nagyobb terjedelmű folyóiratot (amelynek programjával való azonosulás jeleként nevezte a Magyar Rádió máig népszerű magazinműsorát *Új zenei újságnak*). A zenei közéletben aktív szerepet vállaló Schumann tollforgatóként tanulmányokkal, cikkekkel, kritikákkal a tájékoztatás és egyúttal ismeretterjesztés feladatát látta el. Oly korban, amelyre az útkeresés a jellemző – és Schumann sokpályás utakat jelöl ki. Ekkor még aligha lehettek „elvárások”, tehát a kritika, mint olyan, nagy szabadságot élvezett.

1831-től több mint egy évtized íásaiból ad ízelítőt a könyv. A többségükben rövid lélegzetű írások olvastatják magukat – de a leírottakkal perspektivikusan is érdemes foglalkozni. Felfigyelhetünk a zenéről-írás megannyi műfajára (amikor is nem a műfaj-megnevezés a lényeg, hanem hogy milyen szempontokból közelít a publikálandóhoz Schumann), és nem utolsó sorban: képet alkothatunk magunknak a korabeli Németország kulturális életéről, pontosabban, arról, hogy milyen szintű tájékoztatásra tartotta érdemesnek honfitársait a zeneszerző, különös tekintettel az újdonságokra, legyenek események vagy kiadványok.

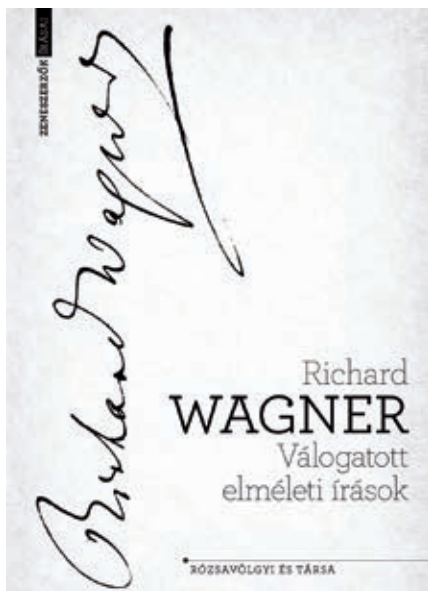
Széles skálát ölel fel az írások témaválasztása csakúgy, mint ahogy különböző az olvasóktól elvárt zenei tájékozottság is. A részletező elemzések (kottapéldákkal), a zeneirodalom-ismeretre való hivatkozások, sőt, a kottakiadványok figyelemmel követése virágzó zenei életet sejtet. (Mennyivel más ez az összkép, mint a későbbi, amelyben Wagner ostorozza az igénytelen muzsikustársadalmat!)

Meddő dolog, ám nem lehet nem elgondolkodni azon, vajon mennyire volt *értő* Schumann olvasótábor. Tudták-e követni Schumannt lelkesedésében, indulataiban? Értették-e (magyarázó jegyzetek és mindenfajta tájékozódást segítő információ nélkül) a Dávid-szövetség lényegét, mármint, hogy megteremtése miért volt fontos Schumann számára, és mennyire érezték ki egyes megjegyzésekből a finom iróniát? A nyílt véleményvállalás szélsőségei minden bizonnyal fogékony olvasókra találtak.

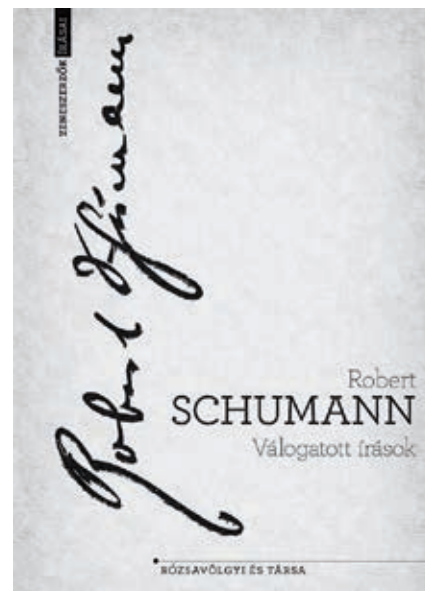
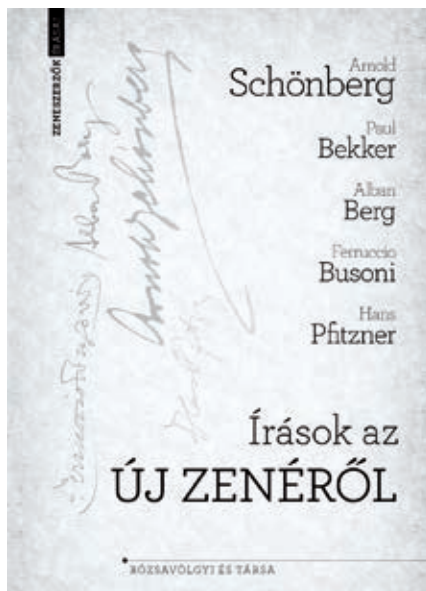
A romantika: a szélsőségek kora is egyben. Furcsa belegondolni, hogy Wagner és Schumann kortársak voltak. Különböző platformon álltak – és egyikük sem titkolta őszinte véleményét zeneszerző-kollégáiról. A „hogyan” viszont emberi habitus kérdése; mindazonáltal időnként Schumannt olvasva is elhagyja ajkunkat egy-egy „ejha” avagy „hm...”, mert néha igencsak kemény-szigorú ítéletek kerültek leírásra. Érdekes megjegyezni (és rendre szembe-síteni az olvasottakkal) Wagner ama megjegyzését, miszerint „*csak az ellenségek mondanak igazat*”, s hogy „*egy barát ítélete esetében... szükségszerűen felmerül a részrehajlás gyanúja*” – ami Mendelssohn portréit illeti, igencsak különböző megvilágításból láttatja Schumann és Wagner (ami a korabeli zeneszerzői pártállások ismeretében tényként egyáltalán nem meglepő, de írásban rögzített, vállalt véleményként annál inkább az).

2020-ban e két könyv között jelent meg egy olyan összeállítás, amelynek címlapján öt név szerepel (közülük négy zeneszerző): Arnold Schönberg, Paul Bekker, Alban Berg, Ferruccio Busoni és Hans Pfitzner. A válogatás és a szerkesztés Ignác Ádám munkája, ő írta az előszót, és Balázs István mellett a fordításból is részt vállalt. Ha a másik két kötetet hiánypótlóként értékeljük, erről nem kevesebbet kell mondanunk, mint hogy korszakos jelentőségű. S ha Alan Walkernek a kitűnő Chopin-monográfiájában olvasható 11. parancsolatát („*Sose hozz értéktételeket olyan zenéről, amelyet nem szeretsz*”) írásokra transzponáljuk, végtelenítve áradozhatnánk az „új zenére” vonatkozó kötetéről.

Ha Schumann olvasásakor egykori olvasótáboráról elmélkedtem, most azon örvendezhetek: a 21. századi magyar zenebarátok rendkívüli értékhez jutottak. A 20. század elejének német zenéje kerül a fókuszba, ami önmagában könnyen megszerezhető új tudásanyagot jelent, ám a meglévő zenetörténeti ismeretekhez társítva hihetetlenül kiszélesíti a perspektívát. Óhatatlanul is helyükre kerülnek dolgok, jelenségek, vélemények – habár ott munkál a háttérben a kérdés: vajon annakidején a hazai szűkebb szakma mennyire volt tisztában az országhatárainkon kívül zajló zenei élettel, a nehezen hozzáférhető hangzó anyagokon túl mennyire voltak ismertek az egymásnak feszülő, ütköző nézetek. Érdekes viszont az elmélkedések helyett az olvasmányokra koncentrálni, éspedig nemcsak követni a leírottakat, hanem minél intenzívebben meg is jegyezni (mondhatni, megtanulni). Mert érdemes! A szerzők sorában kakukktojás a zenetörténész-zenekritikus Paul Bekker, aki 1919-es előadásában elsőként használta az „új zene” kifejezést a romantikát követő zenére, egyszersmind kísérletet téve kompozíciós sajátosságainak megragadására. Valamennyi írás németül jelent meg (az Olaszországban született Busoni élete jelentős részét Berlinben töltötte). Méltán jutott a kötet címlapján nagyobb betűméret Schönbergnek, tőle nem kevesebb, mint hét írást kapunk kézhez (1911-ből: *A művészetoktatás problémái, Liszt Ferenc műve és szemé-*

Forrás: lita.hu

lyisége, 1912-ből: *A szöveghez való viszony*, Mahler, 1917-ből: *Vaklárma*, 1926-ből: *Érzület vagy felismerés?*, 1930-ból: *Új zene, elavult zene, stílus és gondolat*). Ezek mindegyike önmagában is értékes tudnivalókat kínál – nem véletlen, hogy Schönberget nagy hatású pedagógusként még azok is elismerik, akik fenntartással kezelik zenéjét. A viszonylag széles időszáv lehetővé teszi annak érzékelését, hogy mekkora átalakuláson ment keresztül a zenei élet, a zenei gondolkodás.

A könyv anyaga az 1910-es évek két nagyszabású esztétikai vitájára fókuszál, amelynek főszereplői zeneszerzők voltak. Lebilincselően érdekes olvasmány a nézetek ütköztetése, megannyi olyan definícióértékű állítással, amelyek aligha fogalmazódtak volna meg ily pregnánsan eme szellemi küzdőtér nélkül. A fordítókat minden elismerés megillet a gördülékeny, olvasmányos stílusért, amelynek köszönhetően az érdeklődő állandóan biztonságban érezheti magát, olyannyira, hogy szabadon kezeli a gyűjteményt: visszakeres, margináliákkal látja el, és ideális esetben ahhoz is kedvet kap, hogy utánajárjon a kötetben szereplő szerzők magyarul megjelent írásainak. A jegyzetanyag hivatkozásai további olvasásra inspirálóak.

A legtöbb írás feltehetően olyanok számára is érdekes, akik távlatilag érdeklődnek művészetelméleti, stílári kérdések iránt. De a kottaolvasók számára is rejt csemegét, Schönbergnek köszönhetően.

Érdemes külön megemlíteni a mintegy tízoldalas *Előszót*. Ignác Ádám nemcsak esztétaként, de zenetörténészként is naprakész többlettudást kínál olvasóinak, rámutatva arra, hogy az „új zene” kifejezésnek stílus- és kompozíciótörténeti meghatározottsága van – és már itt további tájékozódásra inspirálja az érdeklődőt, Hans Heinrich Eggebrecht idevonatkozó munkáját ajánlva a figyelmébe.

Egyetlen lapalji jegyzetében találtam pontatlanságot, Telemann második keresztneve helyesen Philipp (nem pedig Friedrich) – 258. oldal.

Ebben a könyvben nincs névmutató – talán terjedelmi okok is indokolják – pedig nem lenne haszontalan; például gyorsan áttekinthető lenne, hogy mely szerzőkre történt még hivatkozás, olyanokra, akiknek az említésére aligha számíthatnánk a címekből.

A Rózsavölgyi és Társa e három kötete rangos helyet foglal el a magyar nyelvű zenetörténeti olvasmányok sorában. Külön köszönet jár azért a műgondért, amelynek köszönhetően elenyésző számban vannak csak apró sajtóhibák (betűhiba, elválasztás) – további értékük az izléses kivitelezés és a jól olvashatóság.

A cikkben szereplő kötetek:
Richard Wagner – Válogatott elméleti írások (ISBN: 978-963-87764-3-5)
Írások az új zenéről (ISBN: 978-615-5062-46-9)
Robert Schumann – Válogatott írások (ISBN: 978-615-80533-3-4)